

УДК 373.3.091.3-056.264 (072)

Оксана ЖОВТОВСЬКА,
асистент учителя Боратинського ліцею Боратинської сільської ради Волинської області

Корекційно-розвиткові заняття з розвитку мовлення учнів початкових класів з ООП

Обґрунтовано особливості проведення корекційно-розвиткових занять із розвитку мовлення учнів початкових класів з освітніми особливими потребами.

Ключові слова: корекційно-розвиткові заняття, мова, мовлення, розвиток мовлення, особливі освітні потреби.

Oksana Zhovtavska. Corrective and Developmental Speech Therapy Sessions for Primary School Students with Special Educational Needs (SEN).

The article describes the specific features of conducting corrective and developmental speech therapy sessions aimed at speech development in primary school students with special educational needs.

Keywords: corrective and developmental lessons, language, speech, speech development, special educational needs.

Постановка проблеми. У сучасному світі мовлення відіграє важливу роль у розвитку та становленні успішної особистості. Розвиток мовлення дітей з ООП сприяє соціалізації та інтеграції їх у сучасні реалії суспільного життя. Від уміння чітко, виразно та логічно висловлювати свої думки залежить соціальна адаптація, контакт і розуміння з оточенням, рівень освіченості та здатність оперувати знаннями й генерувати їх до умов сьогодення, активно діяти, швидко приймати рішення, бути активним партнером у командній роботі, мотивувати себе до навчання протягом життя. Розвиток мовлення сприяє формуванню критичного мислення, творчих здібностей та креативності. Для досягнення успіху в сучасному інформаційному суспільстві необхідно володіти ефективними комунікативними навичками, серед яких ключове місце займає мовлення. Тому дослідження та вдосконалення процесу розвитку мовлення, зокрема у дітей з ООП, є актуальним завданням сучасної психолого-педагогічної науки.

Мета статті – обґрунтувати особливості корекційно-розвиткових занять із розвитку мовлення учнів початкових класів з ООП.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних завдань мовно-літературної освітньої галузі початкової освіти є мовленнєвий розвиток особистості. Вільне володіння зв'язним мовленням зумовлює успішність навчання дитини, її розумовий

розвиток, здатність установлювати контакти з іншими, соціалізуватися. Саме тому нормативні документи – Державний стандарт початкової загальної освіти, навчальні програми з української мови та літературного читання для 1–4 класів – спрямовують на формування у здобувачів освіти ключових, комунікативної та читацької компетентностей, що виявляється в здатності успішно застосовувати всі види мовленнєвої діяльності під час спілкування, пізнання навколишнього світу, розв'язання життєво важливих завдань.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує здатність до творчого самовираження, розвитку пізнавальної діяльності, корекції та розвитку мовлення, що забезпечить готовність учнів до життя в сучасному суспільстві.

У Державному стандарті початкової освіти серед ключових компетентностей, якими повинен оволодіти учень, важливе місце посідає компетентність вільного володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування й культурного самовираження, готовність вживати українську мову

як рідну в різних життєвих ситуаціях. Комунікативно компетентною особа не народжується, вона нею стає в процесі навчання у школі, а також удосконалення упродовж життя.

Педагоги, корекційні педагоги, дефектологи, команда психолого-педагогічного супроводу, які працюють з учнями початкових класів, у тому числі з дітьми з ООП, відіграють важливу роль у формуванні особистості, адже вони закладають фундамент розвитку мовленнєвих навичок та формують комунікативні компетентності.

Актуальність питання розвитку мовлення набуває особливого значення у роботі з дітьми з ООП, оскільки зумовлюється такими завданнями: соціалізації та інтеграції в суспільство, емоційного розвитку, формування комунікативних навичок, підвищення рівня навчальної діяльності та вмотивованості, розвитку самостійності, підготовки до дорослого життя.

Задля успішної реалізації вищезазначених завдань необхідно застосовувати сучасні засоби розвитку та корекції мовлення у процесі всіх видів формальної та неформальної освіти, що сприяє реалізації корекційно-розвиткових цілей навчання і виховання дітей з ООП.

Стратегічною метою сучасної освіти є формування високоосвіченої, інтелігентної, самодостатньої, творчої особистості з інноваційним типом критичного мислення і діяльності, здатної гідно відповісти на виклики сьогодення. Усе це потребує оновлення методології та змісту освіти загалом і мовної зокрема.

Метою рідномовної освіти є розвиток здатності ефективно спілкуватися рідною мовою для духовного, культурного та національного самовираження, а також її практичного застосування в особистому та суспільному житті, у міжкультурному діалозі та як засобу досягнення життєвого успіху.

За допомогою рідної мови діти починають пізнавати навколишній світ, входити в людську спільноту, долучатися до національної та світової культури, щоб потім, вийшовши зі стін навчального закладу, продовжувати розвивати її далі як невід'ємну частку загальнолюдської культури. Як форма існування і вияву національної та особистісної самосвідомості рідна мова є засобом самопізнання, саморозвитку і самовираження людини, формування нового типу особистості.

Мова – це нормалізована система звуків, морфем, слів та правил їх поєднання на морфологічному, синтаксичному, семантичному і логічному рівнях, тобто система знаків, що є основним засобом

спілкування членів людських колективів, засобом переробки й передачі інформації від покоління до покоління.

Мовлення – важливий засіб спілкування, обміну думками і почуттями між людьми, передачі та засвоєння інформації. З перших днів шкільного життя у дитини виникає потреба у спілкуванні, вмінні говорити правильно, красиво, логічно.

Мовлення – це застосування мови в процесі спілкування. Мовлення – індивідуальне, динамічне, ситуативно зумовлене. Мовлення є універсальним засобом комунікації, тому що при передачі інформації за допомогою мовних знаків зміст повідомлення втрачається найменше.

Мовленнєва діяльність суб'єкта охоплює мову та мовлення як внутрішні засоби та способи її реалізації. Мовленнєву діяльність можна подати за такою формулою: «мова + мовлення = мовленнєва діяльність».

Учені розрізняють чотири основних види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письмо. У процесі говоріння та письма людина висловлює свої думки, а під час аудіювання і читання вона здобуває мовленнєву інформацію, тобто сприймає і розуміє думки інших людей. Аудіювання і говоріння мають спільну матеріальну основу – звукову систему мови, ці види мовленнєвої діяльності належать до усного мовлення. Матеріальною основою читання і письма є графічна система мови, їх відносять до писемного мовлення.

Одне з найголовніших завдань освітнього процесу, зокрема у початковій освіті, – навчити учнів змістовно, граматично правильно і стилістично вправно висловлювати думки в усній та писемній формах.

Розвиток зв'язного мовлення – провідний принцип навчання рідної мови в початкових класах. Він охоплює всі сторони мовленнєвої діяльності учнів. Робота над правильною вимовою, чіткістю й виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням і зв'язним висловлюванням, над орфографічно грамотним письмом має стати основою кожного уроку чи заняття.

Робота з розвитку мовлення школярів початкових класів включає такі напрями: вдосконалення звуковимови учнів і підвищення їхньої мовної культури; збагачення, уточнення й активізація словникового запасу здобувачів освіти; уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації і мети висловлювання; послідовно і логічно викладати думки; удосконалення граматичного ладу мовлення

учнів; оволодіння нормами українського літературного мовлення; засвоєння найважливіших етичних правил спілкування. Ці напрями роботи з розвитку мовлення становлять основу для формування в здобувачів освіти мовно-літературної компетентності.

Мовленнєвий розвиток учня – важлива умова його успішного навчання. Чим більше дитина читає, переказує, слухає, тим краще розвивається її пам'ять, а отже, тим легше їй засвоювати знання з усіх навчальних дисциплін, які вивчаються в початкових класах. Щоб розвивати та вдосконалювати мовлення школярів, потрібна щоденна робота над оволодінням основними мовними нормами. У цій роботі важливе місце посідає збагачення словникового запасу дітей. Засвоюючи нові слова, школярі вчаться правильно їх вимовляти, наголошувати, пояснювати значення, удосконалюючи звуковимову, яка є складовою частиною мовленнєвого розвитку, мовної культури.

Важливу роль у збагаченні словника дітей має мовлення вчителя. Воно завжди є зразком для учнів, а тому й повинно бути не лише правильним щодо побудови, а й багатим, змістовним, різноманітним за словниковим складом. Таким чином, мовлення вчителя – важливе джерело збагачення словника учня початкових класів. Педагогу необхідно займатися самоосвітою, підвищувати свою кваліфікацію, читати книги, формувати власний досвід роботи, який буде зразковим прикладом для учнів.

Основою навчання зв'язного мовлення є ціла система вправ, які комплексно забезпечують успіх: робота над словом (добір синонімів, пояснення значення слів, добір речень); логічні вправи; складання речень за власними спостереженнями; редагування речень; перекази; складання описів за малюнками; творче списування; заучування текстів; словесне образне малювання; хмари слів, асоціативний куш; сенкан, фішбоун; сторітелінг; стіна слів; щоденник вражень та інші.

Словникова робота в початкових класах повинна бути систематичною. Саме в початковій ланці закладається основний словник, і тому школяр повинен правильно зрозуміти значення слова, засвоїти його, тобто слово має увійти у словник і активно використовуватися у його власних висловлюваннях.

Зв'язні усні та письмові розповіді учні навчаються будувати за сюжетними картинками, ілюстраціями в підручниках, за кадрами кінофільмів, мультфільмів та роботи з медіа. Щоб сформувати в дітей певні елементарні рівні монологічного та діалогічного мовлення, програма передбачає проводити значну

роботу над умінням дітей розповідати за картиною чи серією малюнків. Уміння складати розповіді за серією картинок передбачає розвиток у молодшого школяра логічного компонента: уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, які існують у житті.

Сучасними програмами навчання й виховання дітей молодшого шкільного віку передбачено роботу з текстами казкового змісту, коміксами, створення нових коміксів. В основному це аналіз текстів казок, коміксів, їх переказ і складання нових творів на основі зміни відомих.

Створення казок – це один із найцікавіших для дітей видів поетичної творчості. Водночас це важливий засіб розумового та мовленнєвого розвитку.

Казки сприяють розвитку в дітей творчої уяви, логічного та образного мислення. Казка є одним із факторів, що визначає розвиток словесної творчості учнів початкової ланки. Самостійне створення казок – дієвий шлях розвитку творчості й мовлення. Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям, завдяки якому відбувається соціалізація дитини.

Корекційно-розвиткова робота – це діяльність, спрямована на поліпшення процесів розвитку і соціалізації дитини, послаблення або подолання психофізичних порушень учнів у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку їхньої особистості та підготовки до самостійного життя.

Корекційно-розвиткова робота стосується всіх сфер діяльності дитини і передбачає не лише подолання її порушень, а й максимально можливий розвиток особистості та підготовку до самостійного життя. Корекційно-розвиткова робота є наскрізною і включена в усі ланки освітнього процесу. Вагомим компонентом корекційно-розвиткової роботи є корекційно-розвиткові заняття. Саме вони спрямовані передусім на розвиток комунікативної та пізнавальної діяльності учнів, їхньої самостійності, емоційно-вольової сфери, формування соціальних навичок, що цілісно забезпечує інтеграцію їх у соціум.

Види корекційно-розвиткових занять, їх зміст та методика є диференційованими залежно від рівня підтримки дитини, її труднощів у різних сферах діяльності, потреб і можливостей. При проведенні корекційно-розвиткових занять слід враховувати не лише рівень надання підтримки, типові особливості розвитку дитини, ступінь її порушення, вплив клінічного діагнозу на засвоєння знань, а й її індивідуальні якості, можливості, труднощі.

Індивідуальний підхід має бути основою проведення корекційно-розвиткових занять.

Для розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями навчання, виховання, розвиток і корекція повинні бути єдиним процесом, який передбачає введення корекційних завдань як інтегрованої складової частини. Саме ця інтеграція є певною відмінністю навчального процесу дітей з ООП.

Корекційна педагогіка надає великого значення різним видам гри, які використовуються у навчанні на корекційно-розвиткових заняттях. Дидактичні, рольові, рухливі ігри слугують ефективним засобом стимулювання дітей до діяльності, корекції психофізичних порушень та розвитку дітей. Зокрема, за допомогою різних видів ігор:

- стимулюється психічна і фізична активність учнів;
- розвивається організованість;
- підвищується самопочуття;
- формується впевненість у собі;
- створюються умови для виправлення порушень і подальшого розвитку пізнавальної діяльності, мовлення, моторики, оптимізації поведінки;
- розвиваються моральні якості;
- виховується ініціативність;
- створюються передумови включення у суспільну діяльність.

Провідним завданням занять із розвитку мовлення є оволодіння дітьми мовленням як засобом комунікації. Основна увага на заняттях приділяється розвитку зв'язного мовлення шляхом розширення і збагачення словникового запасу, формування лексико-граматичної сторони мовлення. Розвиток зв'язного мовлення здобувачів освіти доцільно здійснювати на предметно-практичній основі у процесі живого спілкування, навчання в спеціально дібраних життєвих ситуаціях. Зауважимо, що така робота має проводитись на основі індивідуального підходу, залежно від індивідуальних мовленнєвих можливостей дитини, рівня її знань, лексичного запасу.

Пропонуємо перелік завдань, які можна використовувати під час проведення корекційно-розвиткових занять (орієнтований на формування уявлень про пори року, послідовність та закономірність змін пір року) із дітьми з ООП для розвитку мовлення та формування мовно-літературної компетентності здобувачів освіти І циклу початкової школи. Специфічною ознакою дітей цього віку є недостатня зосередженість, нестійка увага, потреба постійної зміни виду діяльності, переключення від одного виду завдань до іншого.

1. Казкова мудрість. Перегляд мультфільму «Казкова історія про пори року».

Казка розповідає про фею Заметільку, яка разом із друзями намагається повернути зиму в ліс. Вони проходять усі пори року, щоб знайти Сонцегрія, який викрав чарівну паличку Заметільки. Друзі показують чарівнику, що кожна пора року важлива і неповторна. Історія навчає, що природа має свій порядок, і кожна пора року потрібна, адже всі вони по-своєму прикрашають наш світ. Обговорення мультфільму з дітьми.

2. Рік має 12 місяців. Брати-місяці об'єднались у чотири родини, які ми називаємо порами року. Саме вони упродовж року господарюють у природі.

Які є пори року? Назвіть їх.

3. Розстав у правильному порядку пори року.

1. Весна	1.
2. Літо	2.
3. Осінь	3.
4. Зима	4.

4. Розстав у правильному порядку назви зимових місяців.

1. Січень	1.
2. Лютий	2.
3. Грудень	3.

5. Розстав у правильному порядку назви весняних місяців.

1. Квітень	1.
2. Травень	2.
3. Березень	3.

6. Розстав у правильному порядку назви літніх місяців.

1. Липень	1.
2. Серпень	2.
3. Червень	3.

7. Розстав у правильному порядку назви осінніх місяців.

1. Жовтень	1.
2. Листопад	2.
3. Вересень	3.

8. Розстав у правильному порядку дні тижня.

1. Вівторок	1.
2. Понеділок	2.
3. Четвер	3.
4. Середа	4.
5. Субота	5.
6. П'ятниця	6.
7. Неділя	7.

9. Цифровий диктант.

1. Рік має ... місяців.
2. У році є ... пори року.
3. Кожна пора року триває ...
4. У тижні ... днів.
5. У році ... днів.

10. Вправа «Обери зайвий місяць».

1. Січень, грудень, липень, лютий.
2. Вересень, травень, жовтень, листопад.
3. Березень, квітень, травень, грудень.
4. Серпень, червень, листопад, липень.

Отже, можна зробити **висновки**, що мовленнєвий розвиток особистості є одним із пріоритетних завдань мовно-літературної освітньої галузі початкової освіти. Початкова ланка є тією основою, фундаментом, яка формує особистісне становлення учня, розвиток його пізнавальних здібностей, компетентностей, наскрізних умінь щодо його особливостей і потреб, формування цінностей, а також самостійності, творчості, пізнавальної активності. Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток, формує здатність до творчого самовираження, розвитку пізнавальної діяльності, корекції та розвитку мовлення, що забезпечить готовність учнів до життя в сучасних умовах суспільства.

Використані джерела

1. Єфименко А. Мовленнєвий розвиток молодших школярів та сучасна мовна освіта. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-movlenneviy-rozvitok-molodshih-shkolyariv-ta-suchasna-movna-osvita-67807.html>
2. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиток зв'язного мовлення учнів нової української школи. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-zvichayni-formi-roboti-noviy-pidhid-rozvitok-zv-yaznogo-movlennya-uchniv-novo-ukrainsko-shkoli-200770.html>
3. Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 18.05.12 р. № 1/9-384. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/#google_vignette
4. Колупаєва А., Таранченко О. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : наук.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. С. 273–280.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. З історії вивчення проблеми мови і мовлення. URL: <https://litmisto.org.ua/?p=15106>
6. Програми з корекційно-розвиткової роботи для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditey-u-spetsialnikh-zakladakh-osviti/osvita-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami/navchalni-ta-korektsiyni-programi/korektsiyni-programi-programi-z-korektsiyno-rozvitkovoi-roboti-dlya-ditey-z-porushenniyami-intelektualnogo-rozvitku>
7. Програма з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1–4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями мовлення («Корекція мовлення»). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/korekciyni_programy/3-korektsiyni-programa-tpm-2016-ost-doc.pdf
8. Розвиток дитини. Формування мовлення, етапи й рекомендації. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/5909/>